

յընէ իւր վախճանին հասնելու թէ՛ օրինաւոր եւ թէ՛ ապօրինաւոր ճամբաներով (Per fas et nefas) երբոր ուղիղ սկըզբանց տեղը բռնեն անձնական օգուտները. երբ որ մէկուն ոչ թէ արժանաւորութեանը նային, այլ ունեցած պաշտպանութեանը. երբ որ պատրաստ են ճշմարտութիւնը ոտքի տակ առնելու՝ որքան եւ պայծառ լինի բաւական է որ խելացի մարդը այնպէս հրամայէ. մէկ խօսքով՝ երբ որ մէկը չամբնար իւր պատուէն բոլորովին հրաժարիլ՝ շահու մը սիրոյն համար: Շուտ կամ ուշ պէտք է պատժուի մարդ այն բանով՝ որով մեղանչեց. շահը աւելցնելու համար առաքինութիւնը ոտքի տակ առնուած է, օր պիտի գայ որ շահը ոտքի տակ պիտի երթայ, եւ նիւթական օգուտները բարոյական պատիւէն աւելի վնասներ պիտի քաշեն:

Ասոնք են ահա այժմու հռովմէականութեան վարդապետութիւնները, գործողութիւններն ու հետեւանքները:

Ապա ուրեմն իրաւունք ունիմք եղբակացուցանելու թէ՛ հռովմէական եկեղեցին ոչ եւս է «—ը»:

(Շ—ը—ն—ի—է—ն)

Գ. Ա. Ա.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ.

(Շ—ը—ն—ի—է—ն)

ԱՆԿԵԱՆ ԿՍՄ ԶԱՐ ՀՐԵՇՏՈՒ.

Հոգեղէն գոյացութեանց վերայ խօսելէն զկնի աւելորդ չեմք համարել իրրեւ ժողովրդական դատարարութիւն խօսել նաեւ չար կամ անկեալ հրեշտակաց մասին, որոնք Պետրոս առաքեալը իր Կաթողիկեայց թղթոց մէջ կ'ընէ ի խրատ եւ ի զգուշութիւն հաւատացելոց. (Պէտ. Բ, 4):

Սոքա՛ ինչպէս Սուրբ Գիրքը կաւանդէ, մասն էին այն երկնային հոգեղէն գոյացութեանց՝ որոնց ստեղծած է Աստուած լուսաւոր եւ փառաւոր պայծառութեամբ ի պաշտօն իւր, բայց ապրտամբութեան պատճառաւ զրկուելով յերկնային փառաւորութենէն՝ եղած են խաւարային հոգիք, կամ՝ ըստ սովորական գործածական բարբառոյ տնտանած են չար կամ՝ անկեալ հրեշտակ, սատանայ, բելիար եւլն:

Այլ թէ ի՞նչ եղած է նոցա ապտամբութեան շարժառիթը, որոյ մասին այնպիսի պատուհասիւ զատապարտուած են, թէ եւ Սուրբ Գիրքը նոցա վերայ խօսած ժամանակ ամբարտաւանութիւն բառով լիովին մեղ ծանօթութիւն կուտայ, բայց բանաստեղծին մէկը աւելի մանրամասն պարագայիւք նոցա ամբարտաւանութիւնը եւ ապրտամբութեան շարժառիթը ստորագրելով, աւելորդ չեմք համարիլ ի դուրձութիւն ընթերցողաց մէջ բերել:

Աստուած երբ որ ըստ բարի կամեցողութեան ստեղծեց երկնային այն լուսաւոր հոգեղէն էակները, եւ նոքա իբրեւ ի քնոյ սթափեալ՝ առաջին անգամ՝ ճանաչեցին իրենց լուսաւոր գոյութիւնը, եւ նկատեցին այն լուսոյ ցոլացումն՝ որ արտաքուստ կցոլանայր իրենց վրայ, եւ արեգական լուսոյ հայելոյ մէջ ցոլացման նման կարտափայլէր իրենցից. ստորին դասակարգութիւնը այս լուսոյ ցոլացմունքէն շարժեալ գէպ ի վերին դասակարգութիւնն ակնարկելոյ միջոցին՝ տեսան եւ ճանաչեցին իսկական լուսոյ աղբիւրն, եւ սկսեցին իրենց օրհնաբանութեւնը մեծաձայն առ այն վերառաքել:

Բայց վերինքն, որ տասներորդ դասակարգութիւնն էր, մի եւ նոյն լուսոյ արտափայլութիւնը փոխանցաբար իրենց վերայ ցոլացմամբ տպաւորուած տեսանելով՝ թէ եւ ստորնոց պէս ակնարկեցին առ լուսոյ աղբիւրն, որ ամենից վեր բազմած իւր Աստուածութեան Աթոռի վերայ արեգակնակերպ կլուսաւորէր ամենին: Սակայն իրենց լուսափայլութեանն հաւասար այն ինքնագոյ էակի լուսափայլութիւնը համարելով, փոխանակ օրհնաբանութեան՝ լռեցին՝ նպատակաւ ստորին դասակարգութեանց օրհնաբանութիւնը առ ինքեանս յանկուցանելոյ: Աւստի նոցա այս փառաւորութեանց զգացմունքը հզարտութեան եւ նախանձու տեղի տուաւ, որով եւ ապստամբութեան թեկըն՝ ածելով՝ կործանեցան յերկնից, եւ անուանեցան անկեալ հրեշտակք, զրկեցան իրենց լուսաւոր փառաւորութե-

նէն եւ եղան խաւար հոգիք, սատանայ եւլն:

Այս իմաստասիրութիւնը թէեւ բանաստեղծական հանճարոյ ծնունդ է, բայց եւ սուրբ գրոյ ողջամիտ վարդապետութեանց, եւ ողջախոհ դաստիարակութեան մտաց եւս հակառակ չէ:

Հոգեղէն գոյացութեանց ոմանց վիճակի այսպիսի փոփոխութեանց ենթարկուելէն յառաջ եկած բնութեանց տարբերութիւնը, այս ինքն միոյն լուսաւոր եւ բարի, եւ միւսին խաւար եւ չար, այլ եւ տեսանելի արարածոց ոմանց բնութեամբ օգտակար եւ հարկաւոր, եւ ոմանց վնասակար եւ խորշելի լինելը, կռապաշտութեան դարումէջ կարծիք տուին ոմանց՝ տիեզերքիս արարչութեան մասին երկու սկզբունք գնել, բարի եւ չար, եւ համարել բարի արարածները բարի արարչի ստեղծած, եւ չարերը կամ վնասակար կարծուածները՝ չարի:

Այս վարդապետութեանց հետեւող եղան նախ՝ Պարսիկները, որոնք բարի արարածների արարչին Արմիզդ, եւ չարերի արարչին Արհմն կանուանէին:

Երկրորդ ի քրիստոնէութեան դարու Մանի հերձուածողը, որուն հետեւողք կոչուեցան Մանիքեցիք, որ մի Աստուածութիւնը երկուքի բաժանելով, մէկին կասէր բարի աստուած եւ միւսին չար աստուած:

Քրիստոնէական ճշմարիտ եւ լուսաւոր վարդապետութիւնը կուսուցանէ, որ Աստուած մի է, մի միայն բարի, մի միայն կատարեալ, մի միայն սուրբ եւ արդար, որ ամեն գոյացութիւն ստեղ-

ծելէն զկնի, իր խորհրդեանը եւ յաւիտենական գաղափարին համաձայն գըտնելով, վկայեց՝ եթէ բարի են:

Այլ թէ ինչո՞ւ ըստ բնութեան եւ ըստ ներգործութեան միմեանցից տարբեր կնկատուին արարածները, եւ հոգեւոր գոյացութեանց գալով՝ ինչո՞ւ ոմանք բարի եւ ոմանք չար եղած են: Այս մասին խօսենք:

Արարածները առհասարակ առմամբ երեք կարգի կբաժանուին, առաջինը՝ հոգեւոր՝ բանաւոր եւ մտաւոր արարածք: երկրորդը՝ շնչաւորք կամ զգայունք: իսկ երրորդը՝ անշունչք կամ անզգայք:

Առաջինները թէեւ ստեղծագործութեան նպատակաւ բարի ստեղծուեցան, բայց ազատ եւ անձնիշխան կամօք, եւ այս նորա համար, որ իւրաքանչիւրը իր ազատ կամաց ընտրողութեամբը որոշեն ինչ կենաց վիճակ որ իրենց հաճելի է, որովհետեւ որքան որ աստուածային բարութիւնը ամենեցուն իր փառաց վայելչութիւնը հաղորդելու համար արաւ, բայց կամեցաւ որ այն փառաց հաղորդութիւնը իբրեւ հաւատարմութեան վարձք, եւ ոչ թէ իբրեւ շնորհք ընդունին, ուստի որոնց որ ստեղծեց ազատ եւ անձնիշխան կամօք, տուաւ նոցա եւ զգացող, ճանաչող, մտածող, դատող, եւ ընտրող զօրութիւն: որպէս զի նորանով կարող լինին իմանալ այն ամեն հանգամանքները, որ կհեռացնեն կամ կմօտեցնեն իրենց այն վախճանին, որոյ համար ըստեղծուեցան: Արդ թէ որ ոմանք չար եւ ոմանք բարի կամ այսպէս ասենք,

ոմանք դատապարտեալք եւ ոմանք վարձատրեալք են, իւրաքանչիւրոց կամօք ընտրողութեան արդիւնքն է:

Գալով երկրորդին եւ երրորդին, նոցա մէջ եւ ոչ մի չար ներգործութիւն կարելի չէ նկատել, այլ ինչպէս Աստուած կանխագիտութեամբ արած է, ամենն էլ բարի եւ օգտակար են. — կենդանիք եւ բոյսը, որ մենք վնասակար կհամարինք, առողջութեան գեղ ճանաչուած են այնպիսի հիւանդութեանց, որոց պատճառաւ կտառապիմք, եւ թէ որ նոցանից ոմանք, ահաւոր կթուին քեզ եւ վնասակար, ընթերցող, Աստուծոյ կողմանէ վրէժխնդրութիւն իմացիր, քո աստուած ընդդէմ ապստամբութեանցը. ուղղենք մեզ, եւ կտեսնամք թէ զամենայն զոր արար Տէր Աստուած՝ բարի են:

Պօղոս առաքեալի մատէն կախուած իժ օձը, որ բարբարոսներին ահարկու եւ մահառիթ էր, Պօղոսին անվնաս՝ մանաւանդ թէ Աստուծոյ ճշմարտութեանցը քարոզ եղաւ:

(Ի յեդ. 17-18)

ՄԵՐՈՂԵԸ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ,